

dr hab. Elżbieta Gajewska, prof. UP
Instytut Neofilologii
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej
ul. Podchorążych 2
30-070 Kraków

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Anny Anielskiej pt.

L'expression verbale des émotions dans le discours des affaires.

De la théorie à l'application dans la didactique du français sur objectifs spécifiques.

Rozprawa doktorska pani Anny Anielskiej liczy łącznie 226 stron zebranych w jednym tomie. Właściwy tekst rozprawy (ujęty w kilku częściach i o objętości około 178 stron: patrz dalej) został uzupełniony bibliografią oraz streszczeniem w języku polskim i angielskim, jak również aneksami w postaci przykładowych konspektów zajęć. Zwięzłość pracy dowodzi, że Autorka posiadała umiejętność wyboru aparatu badawczego spośród rozlicznych propozycji współistniejących (czy nawet konkurujących ze sobą) w dziedzinie badań nad dyskursem specjalistycznym, co zostanie jeszcze rozwinięte w dalszej części recenzji.

Omawiany tekst sytuuje się w nurcie badań nad komunikacją specjalistyczną. Z mojego punktu widzenia, jest to pierwszy pozytywny wyróżnik analizowanej rozprawy. Otwarcie rynku krajowego na współpracę z kapitałem zagranicznym oraz mobilność pracowników przyczyniają się do wzrostu znaczenia umiejętności posługiwania się językami obcymi w kontekście pracy zawodowej (w tym umiejętności posługiwania się językiem francuskim, co zostało zresztą rozwinięte we wstępie rozprawy). Tym niemniej, badania nad specjalistycznym użyciem języka podejmowane są rzadziej od badań nad komunikacją w perspektywie ogólnej. Może to być związane z większym stopniem trudności w dotarciu do rozmówców i tekstów ze sfery zawodowej, co stanowi istotną przeszkodę w zdobyciu materiałów będących podstawą analizy. Pani Anna Anielska z sukcesem stawiała czoła temu

wyzwaniu. Kolejnym istotnym aspektem rozważanej rozprawy jest cel podjętych działań. Badanie szeroko pojętej komunikacji specjalistycznej może odbywać się w perspektywie teoretycznej lub też mieć nastawienie aplikacyjne, a to poprzez przełożenie wyciągniętych wniosków na sugestie dydaktyczne. Zamierzenie Autorki omawianej rozprawy przedstawione jest już w tytule: jest nim chęć praktycznego wykorzystania efektów podjętej analizy. Pani Anna Anielska ukazuje się tu jako refleksyjny praktyk, obserwujący mechanizmy użycia języka w celu optymalizacji jego dydaktyki. Takie podejście jest bardzo cenne, ponieważ przyczynia się nie tylko do rozwoju wiedzy lingwistycznej (a właściwie, ściślej, wiedzy o dyskursie specjalistycznym), lecz także do rozwoju glottodydaktyki (w tym konkretnym przypadku: dydaktyki francuskiego jako języka biznesu). W związku z powyższym, wybór tematyki pracy wydaje się w pełni uzasadniony.

Pani Anna Anielska podejmuje refleksję nad werbalnym wyrażaniem emocji w dyskursie świata biznesu. Przedmiot badań można uznać za inspirujący i nowatorski, do czego dalej wrócimy, w tym momencie skupiając się na jego osadzeniu w dyscyplinie, czy też raczej dyscyplinach. Badania zorientowane na użycie języka prowadzone są w ramach tzw. analizy dyskursu, sytuującej się na pograniczu językoznawstwa oraz m.in. pragmatyki, retoryki, socjologii i antropologii. Dodatkowo pani Anna Anielska odwołuje się do badań korpusowych oraz glottodydaktyki, w tym glottodydaktyki specjalistycznej. Jak widać, rozprawa ma charakter interdyscyplinarny i wymaga od Autorki orientacji w różnych nurtach badawczych, wykraczających poza obszar wąsko traktowanego językoznawstwa. Wiąże się z tym pewne ryzyko: jak sygnalizuje S. Grucza (2004: 77-79), lingwistyka języków specjalistycznych (i skądinąd także lingwistyka głównego nurtu) zawłaszcza coraz to szersze obszary, nie wyczerpując uprzednio problematyki poprzednich, ani też nie konstruując jednolitego aparatu badawczego. Autorka rozprawy dowiodła, że potrafi uniknąć wiążących się z tym zagrożeń oraz dobrać metodologię właściwą dla zamierzonej hipotezy badawczej. Zarazem jednak przy ocenie całokształtu rozprawy należy mieć świadomość, że jest to wybór kilku możliwych ścieżek w gąszczu rozlicznych propozycji, i jednocześnie rezygnacja z pozostałych możliwych ujęć tematu. W tym konkretnym przypadku, przyjmując wybory Autorki rozprawy i, z pewnymi uwagami, uznaję je za właściwe dla osiągnięcia zapowiedzianych celów.

Odnosząc się do sygnalizowanego powyżej nowatorstwa tematu, komunikacja specjalistyczna – zwłaszcza naukowa – przez długie lata traktowana była z założenia jako

zobiektywizowana i bezstronna. Późniejsze badania podważyły to przekonanie: chociaż w znacznie mniejszym stopniu niż np. w dziele artystycznym, autor-badacz wyraża w nich jednak stosunek do poruszanych treści (Poudat 2006). Wspomniane badania odnosiły się zasadniczo do tekstów i dyskursów naukowych. Spojrzenie na dyskurs biznesowy poprzez pryzmat poszukiwania w nim werbalnie wyrażonych emocji jest więc interesujące i świeże.

Przechodząc do szczegółowej analizy treści dysertacji, część I przybliży fundamentalne w tym kontekście koncepcje dotyczące języków i dyskursów specjalistycznych (w tym dyskursu biznesowego), jak również założenia dydaktyki języków obcych dla potrzeb zawodowych. Analiza i dydaktyka komunikacji specjalistycznej rozwijane były różnie w różnych tradycjach badawczych, których nawet pobieżna synteza wymaga wielostronicowego opisu (Gajewska 2013: 17-77, Gajewska i Sowa 2014: 18-81). W badaniach francuskojęzycznych oba nurty, językoznawczy i dydaktyczny, określane są łącznie mianem *Français sur objectifs spécifiques* (FOS) i to ujęcie zostało wybrane przez panią Annę Anielską jako wiodące. Tym niemniej przedstawia ona również inne, komplementarne ujęcia przydatne w podjętym projekcie naukowym. Można byłoby jedynie zastanowić się nad proporcją rozdziałów poświęconych analizie dyskursu i dydaktyce (odpowiednio rozdział I i II): ten drugi jest znacznie obszerniejszy, pomimo że w rozprawie Autorka odwołuje się przede wszystkim do analizy dyskursu, natomiast problem dydaktyzacji wyciągniętych tą drogą wniosków jest jedynie komplementarny, jeśli nie wręcz drugorzędny. Można przypuszczać, że to skrzywienie optyki wynika z pracy zawodowej Autorki: jako że zajmuje się nauczaniem *Français des Affaires*, mogła podświadomie przypisać glottodydaktyce specjalistycznej większy stopień ważności, niż wynika to ściśle z przedstawionego w rozprawie projektu badawczego.

Część II (stanowiąca również fragment części teoretycznej pracy) przybliży aspekty emocjonalności w języku i w jego nauczaniu. Rozdział pierwszy, zawierający ogólne przedstawienie kwestii emocji w naukach humanistycznych, stanowi rodzaj wprowadzenia. Istotne poznawczo dla czytelników omawianej rozprawy są dwa kolejne rozdziały, zawierające syntetyczny przegląd zagadnienia emocji w badaniach językoznawczych i dydaktycznych. Ich opracowanie znowu wymagało umiejętności selekcji treści: Autorka dobrze poradziła sobie z zadaniem, dochodząc do interesujących dydaktycznie wniosków. Z zaskoczeniem przyjąłam obserwacje dotyczące emocji w podstawowym dokumencie odnoszącym się do nauczania języków nowożytnych (ESOKJ/CECRL 2001): ich niewielka

faktyczna obecność w systemach opisu poziomów językowych jest zaskakująca wobec przypisywanego im ogólnie w dydaktyce znaczenia, co daje do myślenia, a zarazem w pewnym sensie potwierdza zasadność wyboru tematu badawczego. Część II i zarazem część teoretyczną pracy domyka rozdział 4, poświęcony emocjom w świecie biznesu.

Hipoteza badawcza o istnieniu wyrażonych werbalnie emocji w dyskursie biznesowym weryfikowana jest w części III rozprawy. Pani Anna Anielska analizuje tu trzy korpusy, obejmujące wybór tekstów z zakresu dyskursu biznesu, podręczniki FOS oraz wiadomości mailowe zredagowane przez pracowników krakowskiego oddziału międzynarodowego koncernu. Są to zbiory tekstów o różnym charakterze (autentycznym/dydaktycznym, redagowanych przez natywnych użytkowników języka/przez osoby, dla których francuski jest językiem obcym, dla odbiorców natywnych lub obcojęzycznych, przez/dla (nie)profesjonalistów...) i realizujące dyskurs biznesowy w tekstach przynależnych do różnorodnych gatunków. Także narzędzia (lingwistyka korpusowa oraz analiza dyskursu) oraz poziom analizy (konkretne elementy leksykalne i gramatyczne vs ogólnie określone akty mowy) zastosowane w poszczególnych badaniach były odmienne. We wszystkich trzech przypadkach próba badawcza była próbą dostępną, a zarazem kryteria doboru tekstów sprzyjały wystąpieniu w nich wyrażen emocji. Nie jest to jednak zastrzeżeniem w stosunku do podjętego badania, jako że nie ma ono określać np. częstotliwości użycia takich wyrażen, lecz jedynie zweryfikować tezę o ich obecności w dyskursie ekonomicznym, co zostało skutecznie zrealizowane.

W odniesieniu do części IV pracy budzą się wątpliwości dotyczące jej statusu i umiejscowienia w całości rozprawy. Nie jest ona elementem ani części teoretycznej, ani części badawczej. Dodatkowo sprawę klasyfikacji komplikuje fakt, że pierwszym wyodrębnionym fragmentem tej części są wnioski i podsumowanie efektów badania (*Conclusions et perspectives*), zaś połowę wspomnianej *Partie IV* stanowią konspekty (zamieszczone pod wspólną nazwą *Annexe I*), czyli materiały dydaktyczne. Moim zdaniem, rozdział ten powinien być albo ściślej powiązany treściowo i logicznie z zasadniczą częścią rozprawy, albo też wyraźnie z niej wyodrębniony już w samej strukturze pracy. W pierwszym przypadku powinien on zawierać analizę propozycji dydaktycznych poprowadzoną w oparciu o częściowe i całościowe wnioski z badania, przy czym same konspekty byłyby zamieszczone w aneksie. W drugim – można byłoby zrezygnować z nazwy *Partie IV*, podsumowanie

przenieść do zasadniczej części rozprawy (*Partie III*), natomiast propozycje dydaktyczne zamieścić w aneksie.

Z uwzględnieniem powyższych zastrzeżeń, przedstawioną wyżej strukturę ocenianej rozprawy należy uznać zasadniczo za właściwą dla zapowiedzianej w tytule problematyki. Autorka sprostала wyzwaniom wynikającym z interdyscyplinarnego charakteru badania: wyciągnięte wnioski są merytorycznie i metodologicznie poprawne. Zastosowany podział na części, rozdziały i podrozdziały ułatwia lekturę pracy, pozwala efektywniej śledzić tok prowadzonej przez autorkę analizy oraz ocenić poprawność wnioskowania. Uwaga ta odnosi się do budowy pracy, natomiast nie dotyczy ani nomenklatury (NB „części” pracy – *parties* – tłumaczone są niekiedy w streszczeniu jako rozdziały, co nie odpowiada nazewnictwu przyjętemu w rozprawie), ani też numeracji rozdziałów, która jest dość skomplikowana z powodu naprzemiennego stosowania numeracji rzymskiej i arabskiej, patrz np. *Partie I – chapitre 1 – I. Langues spécialisées – I.1. Approche linguistique*). Istotną pomocą jest tu bardzo szczegółowy spis treści, który zajmuje cztery strony o pojedynczej interlinii. Poszczególne podrozdziały najniższego rzędu są raczej krótkie (nieraz bardzo krótkie). Stąd też można byłoby postawić sobie pytanie, czy np. przedstawianie poszczególnych aspektów problematyki badawczej i planu pracy jako osobnych (pod)rozdziałów jest uzasadnione (ss. 11-22). Tym niemniej, widzę w takim szczegółowym podziale rozprawy (i jego dokładnym odwzorowaniu w spisie treści) odbicie rozumowania Autorki i próbę ułatwienia odbioru rozprawy czytelnikom, a zatem ostatecznie traktuję go jako zaletę.

Tekst rozprawy jest dopracowany pod względem językowym: styl jest lekki i przejrzysty. Dodatkowo wskazana byłaby jednak jeszcze staranna redakcja tekstu, ze szczególnym zwróceniem uwagi na takie kwestie jak:

- ujednoczenie formy akapitu (konsekwentne stosowanie interlinii oraz wcięcia),
- odwołania (patrz np. s. 12 „*Bargiela-Chiappini et al. (2007 : 3) résumant cette idée de cette façon*”: błędna data wydania cytowanej pozycji; dodatkowo tutaj Francesca Bargiela-Chiappini powinna wystąpić pojedynczo – *résumé* – jako autorka wstępu, skąd zaczerpnięto przytoczenie; s. 13, artykuł przywołany na str. 13 jako *Aspire 2017* występuje w bibliografii na stronie 218 jako „*Rapport Aspire*”),
- pełne dane cytowanych źródeł elektronicznych (patrz np. artykuł wzmiankowany na str. 13 w przypisie dolnym i na str. 218)
- daty dostępu do stron internetowych,

- sygnalizowanie tłumaczenia własnego (np. tekstu ze str. 35),
- literówki (s. 218: „Outcourcing”),
- konsekwentne stosowanie imienia (lub skrótu imienia) cytowanych badaczy (np. s. 31: Y. Daniushina, s. 33: Laurent Filletaz et Ingrid de Saint-Georges)
- płeć cytowanych autorek (patrz np. odmiana nazwisk badaczek wymienionych na str. 221).

Zasygnalizowane wyżej kwestie nie wpływają zasadniczo na ocenę merytoryczną rozprawy: jestem pełna zrozumienia dla osób, które nie cechują się spostrzegawczością konieczną do wychwycenia i poprawienia podobnych usterek tekstu. Taki typ uwagi jest niezbędną zaletą sprawnego korektora/redaktora, zajmującego się ostateczną redakcją tekstu (która w tym przypadku zakończyła się najwyraźniej na etapie poprawek językowo-stylistycznych) i nie każdy twórca tekstów naukowych (zwłaszcza początkujący...) ją posiada.

Stwierdzam, że rozprawa doktorska pani Anny Anielskiej spełnia wymogi stawiane tego typu opracowaniu. Jakość dokonanych analiz i wyciągniętych wniosków wskazują jednoznacznie na twórczą postawę doktorantki. Autorka dowiodła tym samym solidnego przygotowania teoretycznego oraz umiejętności niezbędnych w prowadzeniu badań z zakresu językoznawstwa.

W związku z powyższym oceniam pozytywnie dysertację doktorską pani mgr Anny Anielskiej i wnoszę o dopuszczenie jej Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Elżbieta Gajewska

Kraków, 16.11.2020 r.

